

Egenmäktighet med barn

– vanliga frågor

RättsPM 2019:2
Utvecklingscentrum Stockholm
Februari 2019

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
1 Inledning	5
2 Rättsliga frågeställningar.....	6
2.1 Allmänt om bestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken.....	6
2.1.1 Konkurrensfrågor	7
2.1.2 Lagändringen 2014	7
2.2 "Utan beaktansvärt skäl"	8
2.3 Varaktigt skiljande	9
2.4 Om barnet vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.....	11
2.5 Brottet är – som regel – perdurerande	11
2.5.1 Preskription	12
2.6 Grovt brott	12
2.6.1 Några exempel från praxis.....	13
2.7 Försöksbrott.....	14
3 Åtalsprövning	15
4 Målsägandefrågor	17
4.1 Vem är målsägande?	17
4.2 Målsägandebiträde eller särskild företrädare?	17
4.3 Gäller något särskilt skyndsamhetskrav?	17
4.4 Skadestånd.....	18
4.4.1 Skadestånd till barnet.....	18
4.4.2 Skadestånd till vårdnadshavaren	18
5 Betydelsen av barnets vilja.....	20
6 Påföljdsfrågor	22
7 Internationella frågor.....	23
7.1 Frihetsberövande.....	23
7.2 Specialitetsprincipen	23
7.3 Utredningsåtgärder utomlands	24
7.4 Jurisdiktion	25
7.5 Civilprocessen.....	25
8 Utrikesdepartementets roll ifråga om bortförda barn	26
Bilaga 1 Tänkbara utredningsåtgärder	28
Bilaga 2 Några rättsfall.....	29

Högsta domstolen	29
Hovrättspraxis	30

Sammanfattning

Denna RättsPM innehåller svar på ett antal av de vanligaste rättsliga frågorna som kan uppstå vid handläggningen av ärenden om egenmäktighet med barn.

- Brottet omfattar endast barn under 15 år.
- Straffbarhet förutsätter ett *varaktigt skiljande*.
- Vid gemensam vårdnad krävs även att skiljandet skett *utan beaktansvärt skäl*.
- Brottet är som regel *perdurerande*.
- *Försök* till egenmäktighet med barn är endast straffbart om brottet är *grovt*.
- *Åtal* får endast väckas om det är påkallat ur allmän synpunkt. Det finns således en presumtion för att inte väcka åtal.

Prövningen bör ske i två led.

- a. Finns anledning att anta brott?
 - b. Om ja; är åtal påkallat ur allmän synpunkt?
- Barn och vårdnadshavare som skiljs från barnet betraktas i praxis regelmässigt som *målsägande*.
 - Den s.k. *fuk-fristen* enligt 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) gäller inte brottet egenmäktighet med barn.
 - *Barns vilja* kan tillmätas betydelse enligt NJA 2017 s. 557.
 - Egenmäktighet med barn är inte ett brott av sådan *art* att påföljden måste bestämmas till fängelse.
 - Ett flertal *internationella frågor* kan aktualiseras vid egenmäktighet med barn.

1 Inledning

Åklagare hanterar årligen ca 1 500 brottsmisstankar om egenmäktighet med barn. Årligen väcks ca 30 åtal. Ca 25 procent av de inkomna brottsmisstankarna leder till att förundersökning inte inleds eller läggs ned med motivering att åtal inte är påkallat ur allmän synpunkt.

Under 2014 genomförde UC Stockholm en granskning av ärenden om egenmäktighet med barn och åklagares tillämpning av bestämmelsen om åtalsprövning. Resultaten av granskningen redovisades i Tillsynsrapport 2014:3, Egenmäktighet med barn – tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln.

Delar av innehållet i denna promemoria har hämtats från Tillsynsrapport 2014:3. Denna promemoria är tänkt att kunna läsas fristående från tillsynsrapporten.

Till UC Stockholm inkommer ofta frågor från åklagare om egenmäktighet med barn då ärendena många gånger upplevs innehålla ett flertal komplexa frågor, både juridiska och praktiska. Promemorian är i allt väsentligt koncentrerad kring dessa frågeställningar.

I bilaga 1 finns förslag på tänkbara utredningsåtgärder och i bilaga 2 ett antal rättsfall angivna som har bäring på de frågor som tas upp i promemorian.

Denna promemoria är ett resultat av projektet B3. "Egenmäktighet med barn" som finns angivet i utvecklingscentrumens verksamhetsplan för 2019.

Promemorians syfte

Promemorians syfte är att ge samlad rättslig vägledning rörande de vanligaste frågorna som gäller egenmäktighet med barn och därigenom bidra till en korrekt, effektiv och enhetlig handläggning.

2 Rättsliga frågeställningar

2.1 Allmänt om bestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken

"Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, ska gärningsmannen dömas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år." SFS 2014:303.

Bestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken föreskriver straffansvar för egenmäktighet med barn i olika situationer. Genom bestämmelsen straffbeläggs gärningar som utgör ingrepp i eller missbruk av vårdnad enligt reglerna i föräldrabalken eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Straffansvaret för egenmäktighet med barn syftar inte till att skydda umgängesrätten som sådan.

I första stycket av bestämmelsen regleras situationerna att antingen en vårdnadshavare eller utomstående skiljer barnet från vårdnadshavaren. Här blir vårdnadsfrågan avgörande för vilken del av bestämmelsen som ska tillämpas. Observera att vårdnadsförhållandet kan ändras under en utredning.¹

Bestämmelsen omfattar endast barn under 15 år.²

Åklagaren får väcka åtal endast om det är påkallat från allmän synpunkt (7 kap. 6 § brottsbalken). Det finns således en presumtion för att åtal inte ska väckas.

¹ Se exempelvis Svea hovrätt dom den 12 december 2017, mål B 3616-17, där hovrätten berör frågan om tillämpning av bestämmelsen när vårdnadsförhållandena ändras under tiden brottet pågår. HD beslutade att inte meddela prövningstillstånd i målet.

² Svea hovrätt dom den 11 december 2012, mål 6710-12, gällde en flicka som var 14 år och 11 månader.

2.1.1 Konkurrensfrågor

Egenmäktighet med barn är subsidiärt i förhållande till frihetsbrotten i 4 kap. brottsbalken och, när det gäller bestämmelsen i andra stycket ("LVU-fallet"), till brottet främjande av flykt.

Brottet skiljer sig från frihetsbrotten i 4 kap. brottsbalken genom att vårdnaden som sådan skyddas i 7 kap. Brottet egenmäktighet med barn riktar sig mot obehöriga ingrepp i eller missbruk av vårdnaden eller vården av barn. Däremot avses inte sådana gärningar mot barnet, som innebär att barnet berövas sin frihet eller annars försätts i tvångstillstånd. För sådana gärningar blir i stället bestämmelserna i 4 kap. tillämpliga. I 7 kap. 4 § brottsbalken finns i andra stycket en uttrycklig erinran om att straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn inte är tillämplig då gärningen utgör brott mot frihet.

Egenmäktighet med barn är alltså subsidiärt i förhållande till de egentliga frihetsbrotten, dvs människorov, människohandel och olaga frihetsberövande har företräde, prop. 2013/14:120 s. 6. I rättstillämpningen hålls därför isär gärningar som innebär ett regelrätt skiljande av barnet från vårdnadshavaren och sådana fall då ett egentligt frihetsbrott begåtts. Gärningspersonens motiv ska enligt förarbetena ha betydelse för bedömningen av vad som är ett frihetsberövande. Bortförande i utpressnings-syfte föranleder i regel ansvar enligt 4 kap. brottsbalken och inte enligt 7 kap. 4 § brottsbalken.³

2.1.2 Lagändringen 2014

Vid en lagändring den 1 juli 2014 (prop. 2013/14:120) fick bestämmelsen i första stycket andra meningen ny lydelse då rekvisitet "bortför" ersattes av "skiljer".

Bestämmelsen i första stycket andra meningen om egenmäktighet med barn när gärningspersonen gemensamt med någon annan har vårdnaden om barnet, utvidgades till att omfatta vårdnadshavare som egenmäktigt skiljer ett barn under femton år från en annan vårdnadshavare, inte enbart genom att föra bort barnet utan också genom att på annat sätt undanhålla barnet. Straffansvaret när gärningspersonen har del i vårdnaden motsvarar det som enligt första meningen gäller när någon som inte har del i vårdnaden obehörigen skiljer barnet från dess vårdnadshavare. Straffansvaret omfattar fall när han eller hon egenmäktigt tar till sig barnet eller håller det kvar så länge och under sådana former att barnet verkligen kan anses skilt från den andra vårdnadshavaren. Samtidigt måste, enligt förarbetena, hänsyn tas till att omständigheterna kring vårdnadens utövande kan variera mycket från fall till fall och att en bedömning måste göras av samtliga omständigheter i det

³ Bäcklund m.fl. Brottsbalken, kommentaren i Zeteo, 7 kap. 4 §.

enskilda fallet. Avsikten är inte att straffansvaret ska vara mer långtgående när gärningspersonen har del i vårdnaden.⁴

Före lagändringen såg straffansvaret för egenmäktighet med barn således olika ut beroende på om gärningspersonen var vårdnadshavare för barnet eller inte. Om någon som inte hade del i vårdnaden olovligen skilde ett barn från dess vårdnadshavare dömdes han eller hon för egenmäktighet med barn. Hade gärningspersonen själv del i vårdnaden var ansvaret för brottet däremot begränsat till olovliga bortföranden. Ett bortförande i paragrafens betydelse var snävare än ett skiljande och ansågs i praxis inte kunna bestå enbart i ett undanhållande. Att en vårdnadshavare höll kvar ett barn på en plats dit barnet ursprungligen förts i samförstånd mellan vårdnadshavarna, eller dit barnet förts under en umgängesperiod, omfattades därför inte av straffansvaret (jfr. NJA 2006 s. 708). Enligt regeringen måste det dock anses så klandervärt att en vårdnadshavare undanhåller ett barn från den andra vårdnadshavaren att också det borde vara straffbart. Straffansvaret för egenmäktighet med barn när gärningspersonen själv har del i vårdnaden utvidgades därför till att omfatta både olovliga bortföranden och olovliga undanhållanden av ett barn.

2.2 "Utan beaktansvärt skäl"

Regleringen gällande beaktansvärt skäl gäller vid gemensam vårdnad och utgår från att det bör finnas ett visst utrymme för en vårdnadshavare att göra något för att skydda barnet mot den andra vårdnadshavaren. Skälen för att skilja barnet från den andra vårdnadshavaren måste ha att göra med vad som är bäst för barnet. Vid bedömningen ska man utgå från hur gärningspersonen själv uppfattat den faktiska situationen. En avsikt att skydda barnet mot övergrepp eller ohälsa eller mot skadliga intryck, t.ex. i samband med vårdnadshavares alkohol- eller narkotikamissbruk, är exempel på beaktansvärda skäl, förutsatt att de risker som barnet löper kan antas undanröjas eller motverkas genom miljöbytet.⁵ Olika syn på frågor om uppfostran, kosthållning och sovtider, ogillande av den andras val av partner eller att vårdnadshavarna inte är överens om vilket ansvar barnet själv ska ha för sina personliga angelägenheter, osv, kan däremot inte anses vara acceptabla skäl för att egenmäktigt skilja barnet från den andra vårdnadshavaren.⁶

Rekvisitet tillämpas restriktivt i praxis och i domar ser man återkommande formuleringar om att det inte har framkommit något som ger stöd för att det

⁴ Se närmare i prop. 2013/14:120 Straffansvaret vid egenmäktighet med barn, s. 10.

⁵ Jareborg/Friberg, Brotten mot person och förmögensbrotten, 2010, s. 122.

⁶ Prop. 2013/14:120, s. 13.

funnits beaktansvärt skäl för den åtalade att föra bort eller hålla barnen åtskilda från den andra vårdnadshavaren.⁷

I NJA 1983 s. 750 uppkom frågan hur uttrycket "utan beaktansvärt skäl" ska tolkas. HD uttalade att prövningen uppenbarligen ska ske med utgångspunkt i överväganden rörande barnets bästa och med bortseende från vårdnadshavarnas egna intressen av att ha barnet hos sig. Fallet gällde en pappa som i samband med separation tog med sig barnet när han flyttade till en annan ort helt utan föregående diskussion. Pappan hävdade att han gjorde vad han ansåg var bäst för barnet. HD ansåg inte att det framkommit något som tydde på att barnet löpte risk att ta skada om hon fått vara kvar i sin invanda miljö. Snarare var omständigheterna sådana att det innebar risker att plötsligt skiljas från modern, hemmet och dagpappan. HD konstaterade att det inte förelåg beaktansvärda skäl och dömde pappan för egenmäktighet med barn av normalgraden till dagsböter.

I ett hovrättsavgörande var fråga om beaktansvärda skäl. Den åtalade vårdnadshavaren gjorde gällande att hon hade beaktansvärda skäl att flytta till Brasilien med barnet på grund av hennes egna personliga problem i Sverige. Tingsrätten ogillade åtalet. Hovrätten dömde emellertid för egenmäktighet med barn grovt brott och uttalade att omständigheter som tar sikte på den åtalade vårdnadshavarens egen situation inte i sig innebär att det finns beaktansvärda skäl att skilja barnet från sin andra vårdnadshavare.⁸

2.3 Varaktigt skiljande

Barnet ska vara varaktigt skilt från den andra vårdnadshavaren för att det ska vara fråga om ett obehörigt skiljande i straffbestämmelsens mening. Redan i NJA 1983 s. 750 uttalade Högsta domstolen: "För att det skall vara ett bortförande i lagens mening torde krävas att avsikten med åtgärden är att barnet tills vidare eller i vart fall mer än blott tillfälligt skall vara skilt från sin tidigare miljö och någon som där har haft det under sin vårdnad." I förarbetena till lagändringen den 1 juli 2014 anges att när det gäller den närmare utformningen bör straffansvaret vid gemensam vårdnad som utgångspunkt motsvara vad som gäller när någon som inte har del i vårdnaden skiljer ett barn från dess vårdnadshavare. Straffansvaret bör därför, liksom när gärningspersonen saknar del i vårdnaden, omfatta fall när han eller hon egenmäktigt tar till sig barnet eller håller det kvar så länge och under sådana former att barnet verkligen kan anses skilt från den andra vårdnadshavaren.

⁷ Se bl.a. Svea hovrätt dom den 12 december 2017, mål B 3616-17, Svea hovrätt, dom den 21 december 2017, mål B 7305-17, Hovrätten för nedre Norrland dom den 26 juni 2018, mål B674-18 och Göta hovrätt dom den 12 juni 2018, mål B 1331-18.

⁸ Svea hovrätt dom den 19 september 2018, mål B 10747-17. Ej laga kraft mars 2019.

Avsikten med gärningspersonens agerande bör vara att barnet varaktigt ska vara skilt från den andra vårdnadshavaren.

I förarbetena⁹ understryks att ett försenat överlämnande eller återlämnande av ett barn, eller att barnet vid vissa tillfällen inte alls lämnas för umgänge eller boende, inte bör anses innebära att barnet har skilts från den andra vårdnadshavaren på ett sådant sätt som förutsätts för straffansvar. Straffansvaret för egenmäktighet med barn syftar inte till att skydda umgängesrätten som sådan. I praktiken innebär detta att många anmälningar som inkommer till polis och åklagare inte innefattar något sådant varaktigt skiljande som krävs för straffbarhet.

Inte heller den omständigheten att en vårdnadshavare flyttar och tar barnet med sig, bort från den andra vårdnadshavaren, innebär i sig nödvändigtvis att det är fråga om ett skiljande i straffbestämmelsens mening. Om barnet däremot undanhålls på ett sådant sätt att den andra vårdnadshavaren varaktigt skiljs från möjligheterna att utöva vårdnaden – t.ex. genom att det hålls oåtkomligt eller dolt, kanske utomlands – eller om det är fråga om ett sådant bortförande som redan innan lagändringen 2014 var straffbart, bör det omfattas av straffansvaret. Undanhållandet behöver inte ha föregåtts av ett olovligt bortförande. Utvidgningen av straffansvaret 2014 innebar att det exempelvis kan vara fråga om ett straffbart skiljande om en vårdnadshavare mot den andra vårdnadshavarens vilja håller kvar ett barn på en plats dit barnet ursprungligen förts i samförstånd mellan vårdnadshavarna, eller dit barnet förts under en umgänges- eller boendeperiod. På motsvarande sätt kan ett skiljande anses föreligga även i annat fall när ett barn under en längre tid egenmäktigt hålls kvar av en vårdnadshavare och därigenom undanhålls från den andra vårdnadshavaren.

Angående tidsaspekten och hur länge ett skiljande bör pågå för att bedömas som varaktigt, är det enligt UC Stockholms uppfattning inte möjligt att ange någon närmare tidsram. Av ovan angivna förarbeten och praxis framgår att bedömningen i det enskilda fallet får ske med hänsyn till samtliga omständigheter.

Brottet begås oftast genom en aktiv handling, men kan alltså också begås genom underlåtenhet att medverka till att barnet återförs, t.ex. genom att inte lämna uppgifter som gör det möjligt för vårdnadshavaren att på egen hand eller med myndigheternas hjälp återföra barnet, trots att gärningspersonen har möjlighet att påverka situationen (se NJA 1992 s. 566, NJA 1993 s. 277 och NJA 2008 s. 780). Om någon bara underlåter att återföra barnet till vårdnadshavaren, t.ex. efter ett umgänge eller ett obehörigt bortförande, behöver detta inte utan vidare innebära att han eller hon undanhåller barnet. Om vederbörande saknar praktisk möjlighet att göra något åt situationen ska straffansvar inte utdömas. Gärningen är inte heller

⁹ Prop. 2013/14:120, s. 14.

straffbar om personen i fråga gjort sitt bästa för att barnet ska bli återfört, men vidtagna åtgärder inte visat sig tillräckliga (se NJA 1992 s. 566).

I de allra flesta fall torde det enligt UC Stockholms uppfattning ändå finnas möjlighet för den förälder som undanhåller barnet att vidta någon åtgärd och således påverka situationen.

Agerandet kan, även om det inte skulle anses vara straffbart, i vissa fall utgöra skäl för att ändra vårdnaden, boendet eller umgänget.¹⁰

2.4 Om barnet vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

I andra stycket regleras den situationen att någon obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av LVU.

Brottet egenmäktighet med barn förutsätter att någon obehörigen skiljer barnet från den som vårdar barnet enligt denna lag. Gärningspersonen kan vara en förälder som är vårdnadshavare, en förälder som inte är vårdnadshavare eller någon utomstående person. Om barnet vårdas utanför sitt hem utan beslut enligt LVU är däremot bestämmelsen i 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken inte tillämplig.

I ett hovrättsavgörande¹¹ aktualiserades frågan om bestämmelsen blir tillämplig om ett barn, som ska omhändertags för vård enligt LVU, bortförs obehörigen innan det har överlämnats till vårdgivarna och vården har kunnat påbörjas. Hovrätten gick i sin bedömning in på ordalydelsen den som vårdar barnet enligt lagtexten. Den situationen att någon ska vårda ett barn berörs inte i förarbetena och hovrätten ansåg inte det fanns stöd för att rekvisitet vårdar har en vidare innebörd än vad som följer direkt av ordalydelsen. Åtalet ogillades därför i den delen eftersom barnet hade hållits undan vården som inte hade kunnat påbörjas.

2.5 Brottet är – som regel – perdurerande

Egenmäktighet med barn är, i de flesta fall, ett perdurerande brott. Detta innebär att det upphör först när det rättsstridiga tillståndet har upphört eller när gärningspersonen har förlorat kontrollen över barnets återlämnande. En gärningsperson som dömts för att under en viss tidsperiod ha undanhållit barnet kan dömas på nytt för att även efter denna period ha undanhållit barnet från vårdnadshavaren. Det har inte någon betydelse om undanhållandet sker genom aktiva åtgärder eller genom underlåtenhet att lämna uppgifter som kan göra det möjligt för vårdnadshavaren att på egen hand

¹⁰ A. prop., s. 10 f.

¹¹ RH 2016:46.

eller med myndigheternas hjälp återföra barnet, t.ex. att uppge var barnet finns.

När det gäller fall som omfattas av bestämmelsens första stycke sista meningen att *den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt*, är brottet inte perdurerande. I den situationen har gärningspersonen rätt att ha barnet hos sig och kan således inte begå brott genom att hålla det kvar.¹²

En fråga gällande perdurerande brott som kan uppstå är hur åklagare ska hantera den situationen att ett barn är fortsatt skiljt från sin vårdnadshavare efter en lagakraftvunnen dom gällande egenmäktighet med barn och under tiden någon verkställer ett fängelsestraff. Om det inte finns någon ny brottsanmälan för egenmäktighet med barn avseende tiden efter domen är det UC Stockholms uppfattning att det inte ankommer på åklagare att bevaka och inleda en förundersökning när personen har verkställt sitt fängelsestraff.

Om en ny förundersökning inleds efter en lagakraftvunnen dom kan tiden för den nya gärningen lämpligen räknas från den tidigare gärningens slut.

2.5.1 Preskription

Preskription för egenmäktighet med barn är simultan, vilket innebär att hela brottet antingen är preskriberat eller inte. Om någon del av brottet ligger inom preskriptionstiden döms alltså för hela brottstiden.¹³ Tiden för åtalspreskription – som för grovt brott är tio år¹⁴ – börjar löpa först när tillståndet har upphört. Egenmäktighet med barn kan pågå som längst till dess barnet fyller 15 år.¹⁵

2.6 Grovt brott

Vilka omständigheter som kan göra att brottet ska bedömas som grovt har inte angetts i bestämmelsen. Vid tillkomsten av den särskilda straffskalan för grovt brott gavs som exempel att ett barn rycks upp från sin invanda miljö och förs ut till ett främmande land där det tvingas att leva helt avskuret i sina kontakter med det gamla hemmet, utan att veta om det någonsin får träffa sin andra förälder. Även i andra fall än då barnet obehörigen förs ut ur landet kan brottet emellertid vara att anse som grovt (se t.ex. RH 2005:73, där en kvinna dömdes för att ha hållit barnen gömda i Sverige under sex och ett halvt års tid). Stor hänsyn bör tas till vilken inverkan skiljandet, dvs bortförandet eller kvarhållandet haft och har på barnet. Av särskilt stor betydelse är vilka relationer barnet har till sin vårdnadshavare eller vårdare och

¹² Jareborg/Friberg, s. 123.

¹³ Se Bäcklund m.fl. Brottsbalken, kommentaren i Zeteo, 35 kap. 4 § och NJA 2013 s. 467 som gällde preskription av olovlig kraftavledning.

¹⁴ 35 kap. 1 § 3 brottsbalken.

¹⁵ Se exempelvis Svea hovrätt dom den 8 april 2011 mål B 1467-11.

gärningspersonen. Även gärningspersonens lämplighet att ta hand om barnet får vägas in i bedömningen. Det bör också beaktas hur gärningspersonen gått tillväga när egenmäktigheten tog sin början. Även andra omständigheter kan ha betydelse i det enskilda fallet när det gäller att avgöra om brottet är att anse som grovt.¹⁶ Enligt doktrinen är varaktigheten i bortförandet/skiljandet en av de viktigaste straffvärdefaktorerna vid bedömningen av om brottet är grovt (se t.ex. det ovan nämnda rättsfallet RH 2005:73). Vidare kan det t.ex. beaktas om vårdnadshavaren har fått möjlighet att komma i kontakt med barnet.¹⁷ En samlad bedömning måste alltid göras i varje enskilt fall.

2.6.1 Några exempel från praxis

I ett ovan nämnt hovrättsavgörande¹⁸ var även fråga om brottet kunde bedömas som grovt. Ett treårigt barn rycktes upp ur sin invanda miljö och fördes av den ena vårdnadshavaren, mamman, till ett främmande land under drygt fyra månader. Den andra vårdnadshavaren visste inte var barnet befann sig och hade bara begränsad kontakt med barnet genom mamman. Barnet ansågs avskuren från sin vårdnadshavare i Sverige och från sin svenska tillvaro i övrigt. Hovrätten rubricerade brottet som grovt och ansåg att straffmätningvärdet uppgick till fängelse sex månader. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och dagsböter.

Ett annat hovrättsavgörande¹⁹ gällde ett barn som förts bort inom Sverige under drygt två år och tre månader. Han tvingades bl.a. leva under falsk identitet, vilket hovrätten bedömde hade medfört risker för honom t.ex. i frågor om hälso- och sjukvård. Pojken ansågs under lång tid ha varit avskuren från sin pappa och dennes familj och pappan hade under lång tid inte haft någon kännedom om sin son. Mamman hade inte heller självmant avbrutit bortförandet utan detta skedde först sedan hon gripits av polis. I tingsrätten bedömdes gärningen, med hänvisning till att mammans handlande förestavats av vad hon ansett vara barnets bästa, som brott av normalgraden. Hovrätten bedömde emellertid brottet som grovt och att straffvärdet motsvarade fängelse sex månader. Påföljden bestämdes till villkorlig dom med samhällstjänst.

Rubriceringsfrågan prövades även av hovrätten²⁰ i ett fall som gällde två barn, sex respektive fyra år gamla, som hade förts till Iran. De hade ryckts upp från sin invanda miljö och förts ut till ett främmande land där de under ca. sex månader levte helt avskurna i sina kontakter med det gamla hemmet och deras boendeförälder. Hovrätten beaktade barnens ålder när de skildes

¹⁶ Prop. 1982/83:165, s. 38.

¹⁷ Zila, Egenmäktighet med barn (en straffrättslig studie), (uppsats i boken Barn som aktörer – en slutpunkt, red: Olsen och Saldeen), 2008, s. 262.

¹⁸ Svea hovrätt dom den 19 september 2018, mål B 10747-17. Ej laga kraft mars 2019.

¹⁹ Svea hovrätt dom den 20 september 2016, mål nr B 1323-16.

²⁰ Svea hovrätt dom den 21 december 2017, mål nr B 7305-17.

från mamman och den negativa inverkan som kvarhållandet hade på dem. Hovrätten bedömde brottet som grovt och att straffvärdet var fängelse tio månader. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och dagsböter.

2.7 Försöksbrott

Egenmäktighet med barn, grovt brott, är straffbelagt på försöksstadiet (7 kap. 5 § brottsbalken). I förarbetena motiverades bestämmelsen med att det kan inträffa att ett brott inte kommer till fullbordan, exempelvis genom att en resa avbryts av en utomstående person, men där förfarandet ändå framstår som mycket straffvärt. Ansvar för försök bör därför kunna utkrävas i grova fall av egenmäktighet med barn.²¹ Förberedelse till egenmäktighet med barn är inte straffbelagt.

Vid misstanke om försök till egenmäktighet med barn, grovt brott, bör man således överväga om det finns grund för anhållande och även andra tvångsmedel för att säkra bevisning. Detta kan även förhindra ett bortförande av ett barn och att ett brott fullbordas.

²¹ Prop. 1992/93:141, s. 34 f.

3 Åtalsprövning

Brottet egenmäktighet med barn får åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat från allmän synpunkt (7 kap. 6 § brottsbalken).

Prövningen av en anmälan om egenmäktighet med barn sker i två led. Den första frågan att ta ställning till är om det finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats. Om det finns anledning att anta brott är nästa steg att pröva om åtal är påkallat ur allmän synpunkt eller inte.

Prövningen vid egenmäktighet med barn bör göras enligt följande:

1. Finns det anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats?
2. Om svaret på frågan är ”ja”; är åtal påkallat från allmän synpunkt?

För att åtalsprövningsregeln ska komma ifråga måste åklagaren således först ha bedömt att det som anmäls är brottsligt. Det är inte korrekt att gå direkt på åtalsprövningsregeln.

Regler om åtalsprövning utgör undantag till den absoluta åtalsplikt som annars gäller enligt 20 kap. 6 § rättegångsbalken. Ett annat undantag från den absoluta åtalsplikten är regeln om åtalsunderlåtelse. Genom att införa åtalsprövning för vissa brott har lagstiftaren uttryckligen angett att presumptionen är att åtal inte ska väckas. Åtalet har i dessa fall gjorts fakultativt.²² Vad är det då som ska beaktas vid den bedömningen när det gäller egenmäktighet med barn? Någon större ledning i frågan finns inte i förarbetena. Införandet av bestämmelsen föreslogs av Straffrättskommittén, med motiveringen att omständigheterna vid brottet ibland kan vara sådana att åtal av allmän åklagare skulle innebära ett opåkallat ingripande i privata förhållanden. Läget kan också vara sådant att angivelse till åtal för detta brott måste uppfattas såsom tillkommen uteslutande eller huvudsakligen i trakasserings syfte.²³ Regeln utelämnades i lagrådsremissen men förespråkades ändå av Lagrådet, som anförde att det gäller ömtåliga fall och att åtalsfrågan därför måste handhas med synnerlig försiktighet.²⁴ I doktrinen har framförts att åtalsprövningsregeln, med tanke på brottets karaktär, är ett viktigt instrument för ett vettigt förfarande i mål där upprörda känslor, hämndbegär, obstruktioner och dylikt ofta förekommer.²⁵

²² Se t.ex. prop. 1994/95:23, s. 87.

²³ SOU 1953:14, s. 262.

²⁴ Prop. 1962:10, Del B, s. 421.

²⁵ Zila, s. 265.

Bestämmelsen omfattar egenmäktighet med barn i alla gärningsformer och oavsett svårhetsgrad. Enligt förarbetena ligger det dock i sakens natur att åtal inte bör underlåtas med stöd av denna regel i de fall brottet är att anse som grovt. Vidare anförts i förarbetena, vad gäller LVU-fallet i 7 kap. 4 § 2 st. brottsbalken, att skäl att underlåta åtal främst kan föreligga i de fall barnet är omhändertaget på grund av sitt eget beteende (3 § LVU) och en förälder eller någon annan vårdnadshavare har skilt barnet från den som vårdar barnet med stöd av LVU. Har barnet emellertid omhändertagits på grund av undermåliga hemförhållanden (2 § LVU) bör utgångspunkten vara att gärningen normalt ska beivras, om den från vilken barnet har tagits olovligen tar tillbaka barnet till sig. Det är naturligt att åklagaren samråder med socialnämnden i denna fråga.²⁶ Det kan också vara aktuellt att hålla förhör med socialsekreterare om deras kännedom om barnets situation.

Två situationer där åtal normalt anses påkallat från allmän synpunkt kan således urskiljas:

- Brottet är att anse som grovt.
- Barnet är omhändertaget med stöd av 2 § LVU på grund av undermåliga hemförhållanden (brottet behöver inte vara att anse som grovt).

De omständigheter som gör att brottet kan bedömas som grovt (se avsnitt 2.6) får således också bäring på åtalsprövningen. Är brottet att anse som grovt är det i princip alltid påkallat från allmän synpunkt att väcka åtal. Motsatsvis torde gälla att åtal för egenmäktighet med barn av normalgraden endast undantagsvis, t.ex. i LVU-fallet, är påkallat från allmän synpunkt.

Även andra omständigheter än de ovan nämnda skulle dock kunna få betydelse för bedömningen huruvida åtal är påkallat från allmänt synpunkt eller inte. En bedömning måste således alltid göras från fall till fall utifrån samtliga omständigheter.

Det kan finnas utredningar där det inledningsvis finns anledning för åklagaren att inleda förundersökning och att åtalsprövningsregeln inte innebär något hinder. Det ankommer på åklagaren att löpande ta ställning till om åtal är påkallat eller inte eftersom förutsättningarna kan ändras utifrån vad som framkommer under förundersökningens gång. När åtal väl är väckt ankommer det inte på domstolen att ta ställning i frågan om åtalsprövning.

Samma överväganden som gäller åtalsprövningen vid fullbordat brott gäller även vid försök till egenmäktighet med barn, grovt brott (försök till egenmäktighet med barn av normalgraden är inte straffbelagt).

²⁶ Prop. 1982/83:165, s. 37 f.

4 Målsägandefrågor

4.1 Vem är målsägande?

Egenmäktighet med barn är utformat som ett brott mot den vårdnadshavare som är skild från barnet och dennes vårdnadsrätt och inte som ett brott mot barnet. Fråga kan därför uppstå om barnets roll. I normalfallet betraktas barn som målsägande. I praxis framgår att domstolarna regelmässigt tar upp barn som målsägande i domar om egenmäktighet med barn.

Brottet avser obehöriga ingrepp i eller missbruk av vårdnaden om eller vården av barn och innebär alltså principiellt en kränkning av vårdnadsrätten och inte av någon person. Egenmäktighet med barn kan dock innefatta sådana moment att gärningen dessutom innebär en kränkning av barnets integritet. I dessa fall kan barnet även tillerkännas kränkingsersättning. Sådana omständigheter som att barnet ryckts upp ur sin invanda miljö och under lång tid inte haft någon som helst kontakt med vårdnadshavaren, gör att brottet kan anses ha riktats mot barnets frihet och frid och på så sätt inneburit en allvarlig kränkning av den personliga integriteten.

4.2 Målsägandebiträde eller särskild företrädare?

Barn som är att bedöma som målsägande får enligt praxis målsägandebiträde eller särskild företrädare förordnad för sig. Vårdnadsfrågan är en utgångspunkt för vilket biträde som är aktuellt att förordna. Om en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet, eller det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta till vara barnets rätt, kan det bli aktuellt med en särskild företrädare om även övriga förutsättningar som framgår i lagen (1999:997) om särskild företrädare är uppfyllda. Här finns anledning att vara observant eftersom vårdnadsfrågan kan ha ändrats under gärningens och förundersökningens gång. Se närmare om vilka närmare överväganden som bör göras vid begäran om målsägandebiträde eller särskild företrädare i *Brott mot barn – åklagarens barnhandbok* 2019. [Rättsliga handböcker \(länk till Rånet\)](#)

Även den vårdnadshavare som är skild från barnet betraktas i praxis som målsägande. Föräldrar som är målsägande får regelmässigt målsägandebiträde förordnat.

4.3 Gäller något särskilt skyndsamhetskrav?

Enligt UC Stockholm i samråd med UC Göteborg bör förundersökningar gällande egenmäktighet med barn inte omfattas av den s.k. fuk-fristen enligt

2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948). Fristen omfattar enligt bestämmelsen endast brott riktade mot målsäganden som vid tiden för anmälan inte fyllt 18 år och riktas mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid.

4.4 Skadestånd

Under förundersökning och i tingsrätten är talan om skadestånd normalt sett inte aktuell att föra för åklagaren om målsägandebiträde eller särskild företrädare är utsedd. Emellertid kan det bli aktuellt för åklagare att föra målsägandens talan i hovrätten enligt 1a § lagen (1988:609) om målsägandebiträde. Se närmare i *RättsPM 2018:2 Skadestånd Om åklagarens uppgift att föra målsägandens talan*. [RättsPM \(länk till Rånet\)](#)

4.4.1 Skadestånd till barnet

Brottet avser obehöriga ingrepp i eller missbruk av vårdnaden om eller vården av barn. Gärningen innebär alltså principiellt en kränkning av vårdnadsrätten och inte av någon person. Ett handlande som är att bedöma som egenmäktighet med barn kan dock innehålla moment som gör att brottet innebär en kränkning av barnets integritet. Sådana omständigheter kan vara att barnet ryckts upp ur sin invanda miljö och under lång tid inte haft någon kontakt med vårdnadshavaren. Det medför att brottet kan anses ha riktats mot barnets frihet och frid och på så sätt inneburit en allvarlig kränkning av den personliga integriteten. När Brottsoffermyndigheten bestämmer kränkingsersättningens storlek vid en sådan frihets- och fridskränkning tillämpar myndigheten ett schablonbelopp på 25 000 kr. Det kan bli aktuellt med högre belopp om det finns avsevärt försvårande omständigheter, men också lägre belopp kan komma ifråga. En helhetsbedömning ska göras i varje fall.

Av Brottsoffermyndighetens referatsamling framgår att det i de ersättningsgilla fallen varit fråga om grovt brott med långa undanhållandetider som även omfattat vistelser utomlands.²⁷

I fråga om sveda och värk finns även exempel i praxis där barn varit berättigade till ersättning för personskada i form av psykiskt lidande vilket bedöms utifrån skadan i det enskilda fallet.²⁸

4.4.2 Skadestånd till vårdnadshavaren

Den förälder vars vårdnadsrätt blivit kränkt har dock normalt inte rätt till ersättning för kränkning. Det har i praxis inte ansetts att brottet utgör en sådan allvarlig kränkning av vårdnadshavarens personliga integritet att

²⁷ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017, s. 121.

²⁸ Exempelvis Hovrätten för Västra Sverige dom den 9 juli 2018 mål B 3058-18.

ersättning för kränkning ska utgå (jfr RH 2006:75). Inte heller motiven till aktuell lagstiftning ger stöd för att tillerkänna förälder ersättning för kränkning (jfr t.ex. SOU 1992:84 s. 231). Denne kan däremot ha rätt till ersättning för eventuell personskada som uppkommit på grund av brottet.

I fråga om ersättning för sveda och värk har Högsta domstolen i NJA 1995 s. 269 emellertid uttalat att brottet egenmäktighet med barn, även om brottet som sådant inte kan anses begånget mot den förälder som skilts från vårdnaden, under vissa omständigheter kan anses vara i så betydande grad riktat mot den föräldern att denna kan bli berättigad till ersättning för personskada i form av psykiskt lidande.

5 Betydelsen av barnets vilja

Högsta domstolen har i målet NJA 2017 s. 557 uttalat sig om en situation där ett barn som var drygt tolv år uttryckte en egen vilja och ville stanna kvar hos mamman som inte hade vårdnaden om henne. Vårdnadshavaren visste var barnet befann sig och kunde såväl besöka som ta med sig detta. Mamman hindrade inte barnet från att åka till sin pappa. Underinstanserna fällde till ansvar och dömde mamman till fyra månaders fängelse. HD ogillade åtalet.

De frågor som aktualiserades i Högsta domstolen var hur långt straffansvaret för egenmäktighet med barn sträcker sig och hur det ansvaret förhåller sig till föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad, umgänge och boende.

HD berörde även frågan om underlåtenhet och under vilka förutsättningar den kan vara straffbar. Det är i första hand situationer där barnet hålls dolt eller på annat sätt är oåtkomligt för vårdnadshavaren som omfattas av straffbestämmelsen. Den kan emellertid vara tillämplig också i situationer där vårdnadshavaren vet var barnet befinner sig och barnet i och för sig är åtkomligt för honom eller henne, antingen på egen hand eller med hjälp av medverkan från myndighet. För att det i sådana situationer ska vara fråga om ett straffbart skiljande måste det i regel krävas att den som har barnet hos sig vägrar att lämna över barnet eller på annat sätt genom handling eller underlåtenhet vidmakthåller ett tillstånd som han eller hon förfogar över.

För straffansvar bör således enligt HD krävas att gärningspersonen har såväl tillfälle som förmåga att undanröja det hinder som föreligger för att vårdnadshavaren ska kunna återförenas med barnet. Att gärningspersonen har sådan möjlighet behöver dock inte vara tillräckligt för ansvar. Omständigheterna måste också föranleda att det i det enskilda fallet kan krävas av gärningspersonen att han eller hon undanröjer hindret.

HD berör straffbestämmelsens samspel med den familjerättsliga lagstiftningen och konstaterar att det inte överensstämmer avseende hur man beaktar barnets vilja. HD uttalar att det inte går att bortse från barnets vilja vid bedömningen av hur långt det straffrättsliga ansvaret sträcker sig och att det måste tas i beaktande att kriminaliseringen skedde och förarbetsuttalandet gjordes i en tid då synen på barn var annorlunda än idag.

HD ansåg att barnet hade nått en sådan mognad att hennes vilja skulle ha beaktats vid en civilrättslig verkställighetsprocess. Även om mamman i och för sig skulle ha haft möjlighet att lämna över barnet till vårdnadshavaren kunde det vid beaktande av flickans mognad och ålder inte krävas att så skedde mot hennes tydliga och konsekventa inställning. Utredningen gav inte heller stöd för att mamman kunde ha gjort mer än vad hon gjorde för att förmå dottern att ändra sig och åtalet ogillades.

Under förundersökningen kan detta således innebära att det kan bli aktuellt att närmare utreda barns vilja om de har nått sådan mognad och ålder att deras egen inställning bör beaktas och enligt HDs resonemang inte går att bortse ifrån.

Se närmare om barnförhör och vilka närmare överväganden som bör göras i *Brott mot barn – åklagarens barnhandbok* 2019. [Rättsliga handböcker \(länk till Rånet\)](#)

6 Påföljdsfrågor

Av praxis framgår att påföljden för normalgradsbrott kan variera men ofta bestäms till villkorlig dom och dagsböter. Vid grovt brott döms regelmässigt till fängelse om straffvärdet uppgår till fängelse ett år eller mer. I vissa fall åberopar domstolarna brottets art vid påföljdsvalet vid grovt brott. Att ett alternativ till fängelse skulle vara uteslutet mera generellt finns det emellertid inte grund för. Huvudförklaringen till den höga andelen fängelsestraff torde vara att de lagförda brotten har haft högt straffvärde.²⁹

I ett ovan nämnt hovrättsavgörande³⁰ uttalar domstolen att egenmäktighet med barn, grovt brott, inte är ett brott av sådan art att påföljden måste bestämmas till fängelse. Varken i lagstiftningens förarbeten eller i praxis från Högsta domstolen har det uttalats att det är ett artbrott. Tvärtom framgår av vad Högsta domstolen har uttalat att det generellt måste antas att utrymmet är begränsat för att genom rättsutveckling i praxis särbehandla ytterligare brottstyper med hänvisning till deras art (se NJA 2014 s. 559).

Den 1 juli 1993 skärptes straffskalorna i 7 kap. 4 § brottsbalken till sin nuvarande utformning. I praxis finns exempel där den tidigare straffskalan har utnyttjats fullt ut och maxstraffet för grovt brott (tidigare två år) har dömts ut. I RH 1987:86 var fråga om en man som utan beaktansvärda skäl egenmäktigt bortfört två barn till Tunisien där de fortfarande vistades utan kontakt med modern och uppväxtmiljön. Påföljden bestämdes till fängelse i två år.³¹

²⁹ Borgeke, Månsson, Studier rörande påföljdspraxis m.m., sjätte upplagan, 2018, s. 600 ff.

³⁰ Svea hovrätt dom den 19 september 2018, mål B 10747-17.

³¹ Även i Svea hovrätt dom den 8 april 2011, mål B 1467-11 var fråga om maxstraff.

7 Internationella frågor

Förundersökning avseende egenmäktighet med barn har inte sällan internationella inslag och kan därmed få särskilt stora konsekvenser för de barn som är bortförda och för den drabbade vårdnadshavaren. Om det är klarlagt eller misstänks att den misstänkta personen fört barnet utomlands aktualiseras en rad frågor.³²

7.1 Frihetsberövande

Om misstänkt befinner sig utomlands och inte är tillgänglig för svenska myndigheter kan det finnas anledning att begära personen överlämnad enligt en europeisk arresteringsorder, nordisk arresteringsorder eller utlämnad, allt beroende på i vilket land personen befinner sig. Vad avser såväl utfärdandet av en europeisk arresteringsorder som en utlämningsframställning är en förutsättning att den misstänkta personen är häktad i sin utevaro för gärningen ifråga. En nordisk arresteringsorder kan däremot utfärdas med stöd av ett anhållningsbeslut. Om man inte vet var den eftersökte befinner sig när den misstänkta personen ska eftersökas bör en europeisk arresteringsorder utfärdas och en efterlysning i SIS och ev. via Interpol göras. Se handböckerna *Överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder*, *Överlämnande enligt en nordisk utredningsorder och Utlämnning*. [Rättsliga handböcker \(länk till Rånet\)](#).

Barnet ifråga kan inte omfattas av något straffprocessuellt tvångsmedel. Utanför det straffprocessuella området har dock polisen möjlighet att efterlysa bortförda barn som försvunnen person och göra en begäran om internationell personefterlysning.

7.2 Specialitetsprincipen

Egenmäktighet med barn är, i de flesta fall, ett perdurerande brott. Detta innebär att gärningen upphör först när det rättsstridiga tillståndet har upphört eller när gärningspersonen har förlorat kontrollen över barnets återlämnande. Det finns därför anledning att fundera över specialitetsprincipens påverkan på domsrätten över gärningen. Vid utlämning eller överlämnade till Sverige gäller den s.k. specialitetsprincipen. Den innebär att en person som utlämnats/överlämnats inte får åtalas, dömas eller på annat sätt berövas sin frihet för annan före utlämningen eller överlämnandet begången brottslighet än den för vilken misstänkt blivit utlämnad/överlämnad. Det utländska beslutet om utlämning/överlämnade till Sverige styr

³² Detta avsnitt har sammanställts i samarbete med Rättsavdelningen Enheten för internationellt rättsligt samarbete.

således vilken gärning personen kan åtalas, dömas och frihetsberövas för (jämför dock möjligheten till häktning vid utvidgat utlämnande/ överlämnande). Detta gäller såväl vad avser ett överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder som en utlämning. Vad avser överlämnande enligt en nordisk arresteringsorder är huvudregeln dock att det inte föreligger hinder att åtala en överlämnad person även för andra brott begångna före överlämnandet, se ovan nämnda handböcker för ytterligare information.

Eftersom gärningen är perdurerande innebär detta oftast att den gärning som häktningsbeslutet avser endast omfattar tiden från gärningens inledande till dagen för tingsrättens beslut. Inte sällan pågår den brottsliga gärningen även efter tingsrättens beslut och fram till att det brottsliga tillståndet upphört. Därmed finns ofta ett glapp i gärningen för tiden mellan tingsrättens beslut och gärningens upphörande som då inte prövats i det utländska beslutet.

Specialitetsprincipen innebär därmed begränsningar i hur åklagaren i den svenska processen får ändra den gärningsbeskrivning som angetts i arresteringsordern/utlämningsframställningen. Justeringar av åtalet får göras endast i sådan utsträckning att det inte blir fråga om ett "annat brott". Viss vägledning om hur "annat brott" bör tolkas ges i EU-domstolens dom den 1 december 2008 i målet Leymann/Pustovarov (C-388/08), där det bl.a. konstaterades att specialitetsprincipen inte hindrar att de tilltalade åtalas för grovt narkotikabrott avseende handel med hasch när arresteringsorden avsåg handel med amfetamin. Av domen följer också att ändring av tid och plats för en gärning inte behöver innebära att fråga är om ett annat brott.

Vid tveksamheter kring om en justering av gärningsbeskrivningen är i överensstämmelse med specialitetsprincipen bör Åklagarmyndighetens rättsavdelning kontaktas för samråd.

7.3 Utredningsåtgärder utomlands

Om utredningen kräver att vissa utredningsåtgärder vidtas i ett utländskt land kan åklagaren utfärda en europeisk utredningsorder (gentemot de EU-medlemsstater som implementerat direktivet) alternativt ansöka om rättslig hjälp (i förhållande till övriga stater). Exempelvis kan det bli aktuellt med utredningsåtgärder i utlandet när det saknas grund för frihetsberövande med hänsyn till proportionalitetsprincipen. I förhållande till den misstänkta personen bör den minst ingripande åtgärden användas i första hand.

Se närmare i Europeisk utredningsorder Handbok 2018 [Rättsliga handböcker \(länk till Rånet\)](#), samt länk avseende vilka länder som implementerat direktivet om europeisk utredningsorder, https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Library_StatusOfImpByCat.aspx?CategoryId=120

7.4 Jurisdiktion

Huvudregeln avseende jurisdiktion är enligt 2 kap. 1 § brottsbalken att den som begått brott här i riket ska dömas efter svensk lag och vid svensk domstol. Enligt 2 kap. 4 § brottsbalken anses ett brott vara begånget där den brottsliga handlingen företogs. Varje plats där någon del av den brottsliga handlingen har företagits är att anse som gärningsort (den s.k. *ubikvitetsprincipen*). En egenmäktighet med barn där barnet bortförts från Sverige till annan stat och kvarhålls där bör därför anses vara begånget både i Sverige och i annan stat och brottet är alltså i sin helhet underkastat svensk jurisdiktion. Därmed är brottet i sådant fall begånget i Sverige och åtalsförordnande krävs därför inte. Är brottet begånget i Sverige gäller detta således oavsett om de inblandade parterna har hemvist i Sverige eller vistas här tillfälligt såsom till exempel turister eller vistas här på grund av att de är asylsökande.

Även om den misstänkta gärningen egenmäktighet med barn skulle bestå i att misstänkt vistas utomlands och barnet undanhålls en vårdnadshavare som är bosatt i Sverige, kan brottet anses begånget i Sverige (NJA 1996 C 27).³³

Om gärningen i sin helhet skett utom riket kan under vissa förutsättningar jurisdiktion etableras genom bestämmelserna i 2 kap. 2 och 3 §§ brottsbalken. *För mer information om jurisdiktion se Handbok 2 kap. brottsbalken – svensk jurisdiktion och åtalsförordnande.* [Rättsliga handböcker \(länk till Rånet\).](#)

7.5 Civilprocessen

Som nämnts ovan kan barnet ifråga inte omfattas av något straffprocessuellt tvångsmedel. Utanför det straffprocessuella området har dock polisen möjlighet att efterlysa bortförda barn som försvunnen person och göra en begäran om internationell personefterlysning.

Åklagaren kan även undersöka om ett civilrättsligt förfarande inletts. Utrikesdepartementet agerar t.ex. som centralmyndighet i flera av dessa ärenden och sköter mycket av korrespondensen med motsvarande centralmyndighet i det land dit barnet förts. *För mer information se UD:s hemsida* <http://www.regeringen.se/uds-reseinformation/bortforda-barn/>

³³ Se även Svea hovrätt dom den 21 december 2017, mål B 7305-17, angående svensk jurisdiktion när misstänkt befunnit sig utomlands under brottstiden.

8 Utrikesdepartementets roll ifråga om bortförda barn

I detta avsnitt redogörs kortfattat för Utrikesdepartementets (UD) roll och uppgifter i fråga om bortförda barn.³⁴

Internationella bortföranden eller kvarhållanden av barn kan, utöver det straffrättsliga, även aktualisera civilrättsliga förfaranden där UD kan komma in i bilden. UD är centralmyndighet för ärenden enligt 1980 års Haagkonvention om internationella bortföranden av barn. Det innebär bl.a. att UD lämnar uppgifter och förmedlar hjälp till föräldrar och samarbetar med andra länders centralmyndigheter i den här typen av ärenden. Centralmyndigheten i det land barnet förts till/kvarhålls i kan t.ex. hjälpa till att försöka lokalisera barnet samt kontakta den bortförande föräldern och undersöka om denne kan tänka sig att frivilligt återföra barnet till Sverige eller komma överens om umgänge. Vidare kan UD bistå med kontaktuppgifter till lokala advokater som kan vara villiga att hjälpa en förälder att driva sitt ärende rättsligt i det andra landet.

Det finns också begränsningar i vad UD kan göra. UD kan t.ex. inte hjälpa till med att återföra barnet i strid med det andra landets nationella lagstiftning eller ingripa i enskilda rättsliga processer i det andra landet. UD kan inte heller hjälpa till med polisanmälan eller försöka få en arresteringsorder verkställd utomlands.

I de fall där 1980 års Haagkonvention om internationella bortföranden av barn är tillämplig finns relativt goda möjligheter att få till stånd ett återförande av barnet. Majoriteten av ärendena klaras upp. Det kan t.ex. ske genom att den bortförande föräldern går med på att frivilligt återlämna barnet eller genom att domstol beslutar att barnet ska återföras. Det kan dock också ske genom att domstol ger den bortförande föräldern rätt att behålla barnet.

Idag har knappt 100 länder runtom i världen tillträtt Haagkonventionen. Att ett land anslutit sig till konventionen betyder dock inte per automatik att den gäller mellan Sverige och det andra landet. En förutsättning för att konventionen ska träda i kraft och kunna tillämpas i förhållande till nyanslutna länder är att Sverige godtar deras anslutning. Enligt ett yttrande från EU-domstolen 2014³⁵ omfattas godtagande av ett tredjelands anslutning till 1980 års Haagkonvention av EU:s exklusiva behörighet. Det innebär att Sverige sedan dess inte självständigt kan godta nyanslutna länder, utan beslut om

³⁴ Detta avsnitt har skrivits tillsammans med Erica Neiglick, Kansliråd, Utrikesdepartementet, enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden.

³⁵ Yttrande den 14 oktober 2014 (A-1/13).

detta behöver fattas på EU-nivå och kräver enighet bland alla EU:s medlemsstater. Vilka länder som har tillträtt Haagkonventionen framgår av följande länk: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=24>.³⁶ Vid osäkerhet om konventionen gäller mellan Sverige och ett annat land går det bra att kontakta UD.³⁷

Om barnet har förts till ett land som inte har tillträtt Haagkonventionen är det oftast betydligt svårare att få tillbaka barnet. I dessa fall är det landets egen, nationella lagstiftning som reglerar om och under vilka förutsättningar ett återförande kan ske. I icke-konventionsländer finns inte heller någon centralmyndighet för den här typen av ärenden. Detta gör att UD:s möjligheter att agera är betydligt mer begränsade än i ärenden med länder som har tillträtt konventionen. UD:s möjligheter att kunna hjälpa till beror på om den bortförande föräldern och/eller myndigheterna i det andra landet är villiga att samarbeta. En grov uppskattning är att ungefär 25-30 % av dessa ärenden klaras upp. Det snabbaste sättet att få tillbaka ett bortfört/kvarhållet barn är därför att försöka få den bortförande föräldern att frivilligt återlämna barnet. Om detta inte lyckas kan det enda återstående alternativet vara att inleda en vårdnads-/umgängesprocess i det aktuella landet enligt det landets lag.³⁸

³⁶ Genom att klicka i rutan "Type" för ett specifikt land, kommer man till en ny lista där det framgår vilka länder som godtagit det specifika landets anslutning. Där kan man också se från vilket datum konventionen gäller mellan t.ex. Sverige och det andra landet (förutsatt att Sverige är ett av de länder som godtagit anslutningen).

³⁷ UD:s civilrättsgrupp som har funktionen som svensk centralmyndighet nås enklast via växeln 08-405 10 00 eller via mejl: ud-kc@gov.se

³⁸ Se UD:s broschyr "Barn som olovligen förs bort eller kvarhålls i ett annat land", <https://www.regeringen.se/49dada/contentassets/6a101aec0a314c569cb1a05e6f77f41f/barn-som-olovligen-fors-bort-eller-kvarhalls-i-ett-annat-land> För mer information om UD:s arbete med dessa frågor, se <https://www.regeringen.se/uds-reseinformation/bortforda-barn/>

Bilaga 1 Tänkbara utredningsåtgärder

Om förundersökning har inletts och överväganden har gjorts enligt avsnitt 3, kan följande förslag på utredningsåtgärder aktualiseras vid egenmäktighet med barn. Det ankommer dock på åklagaren att avgöra vilka utredningsåtgärder som är lämpliga med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

- Överväg komplettering av anmälan om denna är väldigt kortfattad eller ofullständig.
- Målsägandeförhör kan bli aktuellt vid flera tillfällen under utredningens gång. Särskilt vid långvariga bortföranden.
- Överväg barnförhör, se närmare avsnitt 5.
- Vittnesförhör med personer som kan lämna uppgifter om brottet eller omständigheter av betydelse för utredningen. Överväg särskilt förhör med personal på skola och förskola samt i förekommande fall med socialtjänsten. Överväg vittnesförhör med arbetsgivare.
- Undersök vårdnadsfrågan och observera att den kan ändras under utredningens gång.
- Överväg att inhämta uppgifter från bank om kontoutdrag, vilket kan ge uppgifter om var den misstänkta personen befinner sig.
- Utred resväg.
- Vid grovt brott bör reella och personella tvångsmedel övervägas. Även vid försöksbrott, vilket kan förhindra ett bortförande av ett barn och att ett brott fullbordas.
- Vid grovt brott överväg hemliga tvångsmedel. Det som i första hand aktualiseras är beslut om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation enligt 27 kap. 19 § rättegångsbalken (HÖK).
- Vid internationella frågor överväg om Rättsavdelningen Enheten för internationellt rättsligt samarbete eller Utrikesdepartementet, enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden bör kontaktas för samråd.

Se närmare om förundersökning i *Brott mot barn– åklagarens barnhandbok 2019*. [Rättsliga handböcker \(länk till Rånet\)](#).

Bilaga 2 Några rättsfall

I detta avsnitt har vi valt att kortfattat omnämna några relevanta rättsfall som belyser vissa centrala frågor om egenmäktighet med barn. För fullständig information hänvisas till domarna.

Högsta domstolen

[NJA 2017 s. 557](#)

Frågor rörande hur långt straffansvaret för egenmäktighet med barn sträcker sig och hur det förhåller sig till föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad, umgänge och boende.

[NJA 2008 s. 780](#)

Att medverka i en vårdnadsprocess i utlandet och därvid underlåta att vidta vissa processhandlingar har ansetts inte vara straffbart som egenmäktighet med barn. Tillika fråga om betydelsen av åtalsjustering i det fall att en tilltalad inskränker sitt överklagande till påföljdsfrågan.

[NJA 1995 s. 269](#)

Fadern till ett ännu ej ettårigt barn har fällts till ansvar enligt 7 kap. 4 § BrB sedan han obehörigen skilt barnet från modern – vårdnadshavaren – och lämnat det i sitt hemland. Handlandet har med hänsyn till vissa angivna omständigheter ansetts i betydande grad ha varit riktat mot modern. Fadern har förpliktats utge skadestånd till modern för personskada, i form av psykiska problem, som handlandet försakat henne.

[NJA 1993 s. 277](#)

Sedan ett barn bortförts av fadern och denne på grund härav dömts för egenmäktighet med barn har han åter dömts för sådant brott på den grunden att han vägrat uppge vem som hade hand om barnet. Fråga, när barnet alltjämt ej kommit till rätta, om fadern på nytt skall anses ha gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn genom underlåtenhet att lämna uppgifter. Tillika fråga om bevisningen för att fadern skall ha kunnat lämna uppgifter av betydelse.

[NJA 1993 s. 128](#)

Modern till ett barn har vägrat efterkomma domstols avgörande om vårdnadens överflyttande från modern till fadern. Såsom skäl för sin vägran har hon åberopat att fadern tidigare förgripit sig mot barnet sexuellt och att risk förelåg för att detta skulle upprepas. I mål mot modern om ansvar för egenmäktighet med barn har modern gjort gällande straffrihet till följd av

nöd. Fråga i målet om betydelsen av att invändningen om incest prövats i vårdnadsmålet och befunnits vara ogrundad.

NJA 1992 s. 566

Fråga om den som tidigare dömts för egenmäktighet med barn jämlikt 7 kap. 4 § BrB ånyo kan dömas för detta brott genom att fortsätta att undanhålla barnet från vårdnadshavaren.

NJA 1991 s. 241

Sedan en man genom lagakraftvunnen dom fällts till ansvar för egenmäktighet med barn, bestående i att han fört två barn till Iran och därigenom obehörigen skilt dem från vårdnadshavaren, väcks på nytt åtal mot mannen för egenmäktighet med barn under påstående att han efter domen återigen obehörigen skilt barnen från vårdnadshavaren genom att inte vidtaga någon åtgärd för att återföra barnen till vårdnadshavaren. Frågan huruvida mannen härigenom på nytt gjort sig skyldig till egenmäktighet med barn har ansetts ej utgöra ett spørsmål angående rättegångshinder utan vara att bedöma i samband med en prövning av åtalet i sak.

NJA 1983 s. 750

En sexårig flicka som står under båda föräldrarnas vårdnad bortförs av fadern från det gemensamma hemmet. I mål om ansvar på fadern för egenmäktighet med barn uppkommer frågan hur uttrycket "utan beaktansvärt skäl" i 7 kap. 4 § BrB skall tolkas.

Hovrättspraxis

Hovrätten över Skåne och Blekinge dom den 24 september 2018, mål B 2320-18. Perdurerande brott. Långvarig utevarohäktning.

- Barn två till nio år, bortfört till Irak.
- Totalt bortfört under perioden 12 maj 2011 till den 18 juni 2018.
- Även tidigare dömd för egenmäktighet med barn, grovt brott.
- Domen gäller perioden april 2017 – juni 2018.
- Vid straffmätningen beaktades inte att den åtalade hade medverkat till att ett pågående brott upphört.
- Grovt brott, ett år och åtta månaders fängelse, kvar i häkte.

(Ej prövningstillstånd i HD.)

(Häktades i utevaro juni 2011 och inkom med försvarare till polis i december 2016.)

Svea hovrätt dom den 19 september 2018, mål B 10747-17. Beaktansvärda skäl? Grovt brott? Artbrott?

- Barn tre år fört till Brasilien i drygt fyra månader till mammans familj.
- Tingsrätten ogillade p.g.a. beaktansvärda skäl.
- Hovrätten uttalar att beaktansvärda skäl inte tar sikte på misstänkts egen situation.
- Grovt brott, inget artbrott, villkorlig dom och 100 dagsböter om vardera 240 kr.

(Ej laga kraft mars 2019)

Hovrätten över Nedre Norrland dom den 26 juni 2018, mål B 674-18. Perdurerande brott.

- Flicka sju till nio år bortförd till Libyen ca två år.
- Barnet kvar i Libyen hos släktingar.
- Grovt brott, ett år och sex månaders fängelse.

Göta hovrätt dom den 12 juni 2018, mål B 1331-18. Fråga om gemensam vårdnad när vårdnadshavarna är gifta. Beaktansvärda skäl? Utvisning?

- Två barn bortförda till Tyskland i drygt ett och ett halvt år.
- Gemensam vårdnad när föräldrarna var gifta.
- Inte beaktansvärda skäl p.g.a. asylprocess.
- Grovt brott, ett år och sex månaders fängelse, ej utvisning, kvar i häkte.

Svea hovrätt dom den 12 december 2017, mål B 3616-17. Bristande uppsåt p.g.a. ändrade vårdnadsförhållanden under kvarhållandet? Tillämpning av gamla och nya lagstiftningen.

- Tre barn bortförda till Gaza under tre år.
- Tingsrätten ogillar åtal bl.a. då inte visat planering samt bristande uppsåt till att mamman blivit ensam vårdnadshavare.
- Hovrätten uttalar att det inte kan ha varit lagstiftarens avsikt att straffritt när den bortavarande föräldern invänder att denne inte känner till att vårdnadsförhållandena ändrats.
- Grovt brott, tre år på mycket farlig plats, straffvärde upp emot två års fängelse, påföljden bestämdes till ett år och sex månaders fängelse.

(Ej prövningstillstånd i HD.)

**Svea hovrätt dom den 21 december 2017, mål B 7305-17. Grovt brott?
Artbrott?**

- Två barn, fyra respektive sex år förda till Iran och kvarhållna under drygt sex månader.
- Svensk jurisdiktion.
- Socialtjänsten, polis och UD samarbete ledde till att misstänkt återförde barnen. Beslut om LVU i Sverige.
- Grovt brott, straffvärde tio månader, inget artbrott, påföljden bestämdes till villkorlig dom och dagsböter 140 å 80 kr.

**Hovrätten för Västra Sverige dom den 20 juni 2017, mål B 2688-17.
Underlåtenhet kvarhållande.**

- Flicka elva till tolv år, dold i Spanien under verkställighet av fängelsestraff för tidigare egenmäktighet med barn.
- Fråga om underlåtenhet ca ett år
- Grovt brott, ett års fängelse, kvar i häkte.

(Ej prövningstillstånd i HD.)

**Svea hovrätt dom den 20 september 2016, mål B 1323-16. Nödinvändning.
Grovt brott inom Sverige?**

- Pojke sju till nio år, bortförd inom Sverige två år under falsk id. och avskuren från pappan. Handlat i nöd?
- Tingsrätten normalgraden, fyra månaders fängelse.
- Hovrätten grovt brott, artvärde, villkorlig dom med samhällstjänst 160 timmar.

RH 2016:46

Fråga om bestämmelsen om straff för egenmäktighet med barn är tillämplig när ett barn som har omhändertagits för vård enligt LVU bortförs innan det har överlämnats till de utsedda vårdgivarna och vården således inte har kunnat påbörjas. Tillika fråga om skadestånd för kränkning till barnet.

**Svea hovrätt dom den 8 april 2011, mål B 1467-11. Åtalspreskription?
Beaktansvärt skäl? Maxstraff?**

- Flicka fem till femton år, bortförd och kvarhållen i Iran.

- Fråga om preskription. Tiden för åtalspreskription börjar löpa först då tillståndet upphört. Åtalet prövades i sin helhet.
- Tingsrätten grovt brott, maxstraff, fyra års fängelse.
- Hovrätten, grovt brott, tre år och sex månaders fängelse.
- Kvar i häkte.